

Таня Топалова*

ДЕАНТРОПОНИМНА ЛЕКСИКА С ИТАЛИАНСКИ ПРОИЗХОД В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Tanya Topalova

DEONOMASTIC DERIVATIVES OF ITALIAN ORIGIN IN BULGARIAN

The article examines lexical elements derived from the names of famous people or figures from works of art who have left their mark on Italian culture, art, history, science, and politics. Some of them the Bulgarian language has borrowed from Italian, and others it has created according to its own word-formation models. Most often, proper names give rise to a new common noun to designate all those possessing the same characteristics, whether physical, moral, or behavioral, followed by newly formed adjectives, rarely by verbs. Deonomastic derivatives are used by the media and in oral communication, and their use is characterized by high expressiveness and evaluativeness.

Keywords: *Deonomastic derivatives, loanwords, Italian language, word formation*

В статията се разглеждат лексикални елементи, образувани от имената на известни личностни или персонажи от художествени произведения, оставили своя отпечатък върху културата, изкуството, историята, науката и политиката на Италия. Част от тях българският е заел от италианския, а други е създал по свои словообразователни модели. Най-често собствените имена образуват ново съществително нарицателно, за да назове лица, които притежават същите характеристики, независимо дали са физически, морални или поведенчески, следват новообразуваните прилагателни, рядко глаголи. Обикновено деантропонимната лексика се използва от медиите и при устната комуникация и употребата ѝ се характеризира с висока експресивност и оценъчност.

Ключови думи: *деантропонимна лексика, заемки, италиански език, словообразуване*

Сред заетата от италиански език лексика откриваме една интересна група от съществителни нарицателни имена и техни деривати, които са образувани от собствените имена на личности (действителни или фикционални), белязали историята, културата, изкуството, науката, политиката на Италия, а и очевидно излезли извън пределите на родината си. Словообразователно мотивираната от антропоними лексика е като цяло слабо разработена, изследванията в тази насока в българския език са на Цв. Аврамова, Д. Благоева, В. Бонджолова, Б. Парашкевов, С. Влахов, Й. Трифонова. Определяна е като „деантропонимна“ (Аврамова 2012, Благоева 2007, 2023), „отименна“ лексика или „ономатоними“ (Парашкевов 2011), „депроприални апелативи“ (Трифопова 2013). За италианските езиковеди този модел на обогатяване на езика представлява интерес по-отдавна и следователно проучванията са повече и по-задълбочени. Още преди век излиза една голяма студия на Бруно Милборини (*Dal nome proprio al nome comune*, 1927 г.), която и до днес се

* **Таня Топалова** – ас., катедра „Романистика“, Филологически факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, t.topalova@ts.uni-vt.bg; <https://orcid.org/0000-0001-6227-8831>.

счита за крайъгълен камък както за лексикографски издания (речниците на Ла Стела и Швайкард), така и за различните проучвания на това явление, дефинирането на което несъмнено трябва да съчетава знанията за механизмите на езиковата деривация с исторически, литературни, културни, научни и др. познания.

Връзката между името на дадена личност и новата дума, която произлиза от него, невинаги е прозрачна, затова цел на настоящата статия е да представи и доколкото е възможно, да обясни образуването на базата на собствени имена съществителни нарицателни имена, които българският език е заел от италианския, а в някои случаи въз основа на тях е създал нови лексеми по свои словообразователни модели. Една част от заетата деантропонимна лексика фигурира в енциклопедичните речници на производни от собствени имена на Влахов (Влахов 1996) и Парашкевов (Парашкевов 2011), както и в многотомните „Речник на българския език“ (РБЕ) и „Български етимологичен речник“ (БЕР). Доста по-често обаче става въпрос за казионизми, използвани от медиите и при устната комуникация и носещи допълнителна експресивна окраска. Следователно за създаването на по-ясна картина на анализирания процес в статията се разглеждат както статии от речници, така и цитати от вестници и уебсайтове с различна тематика в опит да се съберат и обработят деантропонимите с италиански произход в българския език, за които липсва едно по-цялостно изследване.

Приведените примери в никакъв случай не обхващат в пълен мащаб този вид заети или новосъздадени думи с чуждоезиков елемент, подбрана е сравнително позната за широката аудитория лексика, примерите са анализирани по азбучен ред, съобразен с факта дали за мотивиращ елемент служи личното или фамилното име.

Алапиола (от ала Пиола¹) е термин, познат на любителите на футбола по фамилното име на италианския футболист Силвио Пиола, който за първи път вкарва гол със задна ножица и дава повод тази техника да носи името му. Интересен е фактът, че в италианския език се среща рядко и под формата на израз *alla Piola* (със сложния предлог *ала* със значение ‘като, по подобие на’). В българския обаче деантропонимното съществително е разпространено като една дума с характерна за спортните форуми и специализираните издания употреба и е регистрирано и в речника на Парашкевов с пояснението ‘задна ножица с падане по гръб’ (Парашкевов 2011).

Арлекино (*Arlecchino*) е името на един от най-популярните персонажи от италианската Комедия дел арте и една от най-разпознаваемите карнавални маски. Българският език е заел от италианския и преносното значение ‘шут, палячо’, но е възприел по-скоро формата *Арлекин*, *арлекин* вероятно заради посредничеството на френския. Не поведението на героя, както е обичайно, а характерният му костюм на цветни парчета е причина за активирането на словообразователни процеси в езика ни: *арлекинов*, *арлекински* (*арлекинска ракля*, *арлекински десен*). В специализирани текстове се срещат *опал арлекин*, *пинчер арлекин/арлекинов пинчер*, *арлекинова коралова змия*, *арлекинова ихтиоза*. Примерите сочат различни сфери на употреба, общото между които е типична багра или окраска. В речниците на Парашкевов и Влахов е регистрирана и лексемата *арлекинада* ‘пиеца с участието на Арлекин; шутовщина, шутовско съчинение’ от ит. *arlecchinata*, проникнала с посредничеството на фр. *arlequinade*.

Фамилното име *Берета* (*Beretta*) още в езика източник е дало название на оръжие: *берета* – ‘полуавтоматичен пистолет’, по името на производителя, наследник на най-старата оръжейна компания в света. Речникът *Il Nuovo De Mauro* определя и годината на появата на съществителното нарицателно – 1955 г. В специализираните форуми на български откриваме:

*Берета (чисто нова) можеш да си купиш от...?*²

¹ Онлайн справочник за правописа, пунктуацията и граматичните правила в българския език: <https://kaksepishe.com/ala/> >[30.11.2025]

² Форум за оръжия и муниции, постове от м. юни – юли 2018 г.: <http://www.thegunman-bg.com/forum/viewtopic.php?f=16&t=16759> < [30.11.2025]

*Беретата е красива, елегантна и много добра.*³

Във втория пример става въпрос за ловно оръжие, произведено от „Берета“, което сочи, че в българския семантиката на станалото нарицателно собствено име е по-широка и се отнася до всички продукти и аксесоари на оръжейната компания.

С противоречивата си дейност на медиен магнат, предприемач и политик Силвио Берлускони (Silvio Berlusconi) мотивира образуването на множество термини. Престижният речник на Treccani отбелязва няколко неологизма: съществителните *berlusconismo*, *berlusconista*, *berlusconata*/*berlusconite*, *berlusconeide*, *berlusconizzazione*, *antiberlusconismo*; прилагателните *berlusconiano*, *berluschesse*, *berluschiista*, *berluscofobo*/*berlusconifobico*, *berlusconardo*, *berlusconizzante*; глаголите *berlusconizzare*, *berlusconizzarsi*. Цитираните нови понятия се появяват след 1994 г., като повечето са с иронична или негативна конотация и бележат ораторския и поведенчески модел, емблематичен за съвременната история на полуострова. Езикът на българските медии е усвоил част от тях: *берлусконизация*, *берлусконизиран*, *берлусконизъм*, *берлусконист*, *антиберлусконизъм*, и е създал сложното деантропонимно съществително *саркоберлусконизъм* (Благоева 2007; 2023). В онлайн пространството откриваме оказионализмите *гласоподаватели-берлусконцианци*⁴, *гангстеро-берлусконски тип*⁵, отново натоварени с пейоративен оттенък и незадължително отнасящи се до личността на Берлускони, а до политическата и идеологическата линия и предприемаческите решения на фигури с подобни действия. С предизвикателното си поведение бившият италиански премиер е мотивирал и изрази *ала Берлускони*⁶.

Отново фамилно име служи за мотивираща основа за деантропонимното съществително *волт* като ‘единица за измерване на електрическо напрежение’ (БЕР, РБЕ), което е навлязло в интернационалната лексика – по фамилията на Алесандро Волта (Alessandro Volta), италиански физик и химик, и в чест на неговите научни постижения. Името е и в основата на образуването на нови термини – *волтаж*, *волтметър*, *волтов* с деривати *нисковолтов* и *високоволтов*, *волтаичен* с дериват *фотоволтаичен*. В речника на Влахов са регистрирани и термините *волтализация*, *волтоли* (Влахов 1996). Въпреки че не са част само от строго специализирана терминология, връзката на тези съществителни нарицателни или техните деривати с италианския учен се губи за масовия комуникант.

За създаването на нова лексика служи и фамилното име на националния герой на Италия Джузепе Гарибалди (Giuseppe Garibaldi). В БЕР, в РБЕ и в речниците на Влахов и Парашкевов са отбелязани две деантропонимни съществителни: вариантите *гарибалдеец*/*гарибалдиец* – ‘борец за освобождението на Италия от австрийско иго през XIX в., сражавал се като доброволец в дружините на Гарибалди’ (в италианските речници *garibaldino*); и *гарибалдейка* – ‘1. вид къса горна дреха на гарибалдеец; 2. вид пушка на гарибалдеец’. Вторият термин всъщност не е зает, не съществува в речниковия фонд на италианския език – създаден е в българския, следвайки традиционните за езика словообразователни схеми. Лексемата *гарибалдеец* често се комбинира с ‘български’⁷, ‘българи’⁸ и е развила и остаряло вече преносно значение ‘борец за свободата на своя народ’ – белег за историческото значение на делото на Гарибалди за българското националноосвободително движение.

³ Форум за оръжия, постове от м. ноември 2015 г.:

<https://www.lovecbg.com/index.php?/topic/5583-%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%89-%D0%B7%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80-%D0%BD%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%BA%D0%B0/> <[30.11.2025]

⁴ Онлайн издание Webcafe.bg, 21.11.2019 г.: <https://webcafe.bg/svyat/912182872-posledniyat-tants-na-silvio-berluskoni.html> <[30.11.2025]

⁵ Онлайн портал „Барикада“, 14.02.2018 г.: <https://baricada.org/2018/02/14/saakashvili-deported-poland/> <[30.11.2025]

⁶ Сайт за политически анализи Медиапул, 7.10.2008 г.: <https://www.mediapool.bg/opozitsiyata-v-gruziya-pak-izliza-na-protesti-sreshtu-saakashvili-news145607.html> <[30.11.2025]

⁷ Портал „Еурочикаго“, 17.11.2020 г.: <https://www.eurochicago.com/2020/11/po-sledite-na/> <[30.11.2025]

⁸ Г. Нешев. „Българи-гарибалдийци“, София, 1965.

По името на Джакомо Казанова (Giacomo Casanova), венециански писател, пътешественик, обичащ риска, приключенията и жените, в италианския и в интернационалната лексика има съществително нарицателно за личност, известна със слабостта си към нежния пол. В речника на Treccani откриваме и деривата *casanovismo*, който не е преминал в българския език, а речникът Il Nuovo De Mauro ни дава годината на първата регистрация в италиански лексикографски източник на деантропонимното съществително *casanova*, 1935 г. – името надживява личността с цели два века и се използва, за да обозначи определен тип поведение. За българите *казанова* е ‘класически съблазнител, голям любовник’, в речника на Влахов е включен и разговорният израз ‘коцкар’ (Влахов 1995:125). В българската преса откриваме много и красноречиви примери за употребата на нарицателното:

*Хемингуей се славел като истински Казанова*⁹

*Белезници за модерен Казанова, завлякъл жертвите си с 10 милиона долара*¹⁰

Това сдобило се с международна слава име е и мотивираща основа на назоваването на вид зависимост в клиничната психология – *синдром на Казанова*¹¹.

Съществителното *кампари* е познато като ‘горчиво-сладък аперитив’, малцина откриват връзката с фамилното име на Гаспаре Кампари (Gaspere Campari), основател на едноименна компания още през XIX в., който създава ликьор на базата на винен спирт и билки и подправки, основна съставка за няколко особено популярни напоследък коктейла: *кампари шприц*, *кампари сода*, *кампари негрони*.

Речниците на Влахов и Парашкевов, както и РБЕ, са регистрирали един технически термин, който е излязъл от тясноспециализираната сфера на употреба, носещ името на своя изобретател – лексемата *кардан*, по името на Джироламо Кардано (Girolamo Cardano) като ‘съединител между два вала за предаване на движението от единия на другия при автомобили или други транспортни машини’ (РБЕ). По правилата на езика приемник са образувани формите на прилагателното *карданен*: *карданен вал*, *карданна предавка*, *карданни връзки*.

Карпачо като ‘студено предястие от тънко нарязани парчета сурово телешко’ идва не от името на създателя си венецианец Джузепе Киприани, а в чест на италианския ренесансов художник Виторе Карпачо (Vittore Carpaccio) заради специфичното червено в картините му, което наподобява цвета на сурово месо. Ястието е създадено едва през 1963 г. по повод на изложба, посветена на известния художник, но в последствие сполучливата метафора намира свое място в речниковия фонд на италианския език, а извън границите на Италия се превръща в синоним на ‘сурова храна’ – *карпачо от риба тон*, *карпачо от съомга* и др.

Леонардо да Винчи (Leonardo da Vinci), който няма нужда от представяне, олицетворява същността на многостранен гений и ако в италианския речников състав са регистрирани две прилагателни *lonardesco* и *vinciano*, мотивирани както от личното, така и от фамилното име на ренесансовия творец, в българския по-често се използва личното му име за назоваване на талантиливи личности:

*... един съвременен Леонардо събира изкуството, архитектурата и инженерството...*¹²

*... наричан българския Леонардо*¹³.

⁹ В. „Дума“, 6.09.2013 г.: <https://www.duma.bg/bg-bg.facebook.com/sofiapaperartfest/artbureau.bg/duma.bg/heminguey-se-slavel-kato-istinski-kazanova-n61970> <[30.11.2025]

¹⁰ Информационна агенция БЛИЦ, 17.09.2025 г.: https://blitz.bg/svyat/beleznici-za-moderen-kazanova-zavlyakal-zhertvite-si-s-10-miliona-dolara_news1107315.html <[30.11.2025]

¹¹ Здравен блог Online Medicine България, 5.10.2023 г.: <https://onlinemedicine.bg/%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%BC-%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%B8%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B2-%D1%81%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B0-%D0%BD> <[30.11.2025]

¹² Българска медия зад граница BG VOICE, 19.09.2013 г.: <https://bgvoice.com/horacio-da-pagani> <[30.11.2025]

¹³ Онлайн медия Флагман.бг., 14.10.2017 г.: <https://www.flagman.bg/article/140178> <[30.11.2025]

Езикът приемник разполага и с деривата *леонардовски*: медиите го тиражират като прилагателно в изразите *леонардовски дух*¹⁴, *леонардовски тип*¹⁵, *леонардовски изобретения*¹⁶ и др.; или с функцията на наречие: *по леонардовски*¹⁷.

Деантропонимното съществително *макиавелизъм* е създадено от фамиленото име на друга интересна личност – Николо Макиавели (Niccolò Machiavelli), философ, дипломат, политик и историк от епохата на Ренесанса. В италианския език е мотивираща основа за много нови думи – прилагателните *machiavelliano*, *machiavellico*, *machiavellesco*; съществителните *machiavelleria*, *machiavelista* и *machiavellismo*, *macchiavello* – всички с отрицателна конотация. От тях българският е заел само лексемата *макиавелизъм* – ‘политическа теория, създадена от Николо Макиавели’ или с доста по-често използваното преносно значение ‘лицемерие, вероломство’ (РБЕ). Терминът навлиза в международната философска и политическа лексика, както и във всекидневната реч още през XV I – XVII в., по-късно идеите на Макиавели са преосмислени и високо оценени, но този факт не променя конотацията, с която продължава да се употребява и до днес като нарицателно за ‘политик, пренебрегващ моралните норми’ и ‘коварна личност’ (Влахов 1995: 155).

Пицата „*Маргерита*“ (или в повечето случаи с българското произношение ‘маргарита’) също не носи името на своя създател Рафаело Еспозито, собственик на пицария, а е наречена така в чест на кралица Маргарита Савойска (Margherita di Savoia), заради чието посещение в Неапол той приготвя нова импровизирана пица с цветовете на националния флаг. Макар и с оспорвана достоверност, тази история не пречи „*Маргерита*“ да влезе в интернационалната лексика като наименование на една от най-известните класически пици.

Името Марко Поло (Marco Polo) се е превърнало в синоним на ‘пътешественик, изследовател’, на човек, на когото се приписват качествата на венецианския търговец и посланик, останал в историята като първия европейец, успял да достигне до загадъчните земи на Китай. В речника на Парашкевов е регистрирано с пояснението ‘откривател на нови земи’. За италианците освен с ‘пътешественик’ името се свързва и с ‘венецианец’ – семантика, която не се е пренесла в българския. В онлайн пространството откриваме:

... бебето като истински Марко Поло било обиколило цяла Европа...¹⁸

...спечелвайки си прозвището българския Марко Поло.¹⁹

При създаването на съществително нарицателно името *Марко Поло* е единствено сред проучените случаи, в които за мотивираща основа служат личното и фамиленото име, взети заедно, вероятно заради краткостта им, по подобие на българския израз „Марко Тотев“.

По примера на *кампар* е възприет и терминът *мартини* със значението на ‘висококачествен италиански вермут’ (РБЕ) или ‘коктейл с вермут’²⁰, който идва от фамиленото име на един от предприемачите – Алесандро Мартини (Alessandro Martini), основал дестилерията „Мартини и Роси“,

¹⁴ В. „168 часа“, 10.05.2022 г.: <https://www.168chasa.bg/article/11509651> <[30.11.2025]

¹⁵ Е-медия Виа Понтика, 24.11.2017 г.: <https://www.viapontika.com/index.php?page=article&article=32610> <[30.11.2025]

¹⁶ В. „Труд“, 08.10.2024 г.: <https://trud.bg/a/articles/%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0-%D0%BF%D0%B0%D0%BA-%D0%BD%D0%B8-%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%B2%D0%B8-%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%B2-%D1%83%D0%B4%D0%B0%D1%80> <[30.11.2025]

¹⁷ В. „Труд“, 10.08.2024 г.: <https://trud.bg/a/articles/%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8A%D1%82-%D0%B5-%D0%BB%D1%8E%D0%BF%D0%B8%D0%BB%D0%BD%D1%8F-%D0%B7%D0%B0-%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B8> <[30.11.2025]

¹⁸ Сп. „9 месеца“: <https://9meseca.bg/lubopitno/neroden-marko-polo> <[30.11.2025]

¹⁹ В. „България днес“, 9.09.2016 г.: <https://www.bgdnes.bg/bulgaria/article/5751148> <[30.11.2025]

²⁰ В. „Труд“, 06.01.2023 г.: <https://trud.bg/a/articles/%D0%B4%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%83%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%B0%D1%88-%D1%81%D1%8A%D1%81-%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BB-%D0%BF%D0%BE-%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%BE-%D0%BC%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B8-%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D1%8F> <[30.11.2025]

която произвежда въпросната напитка. В българския формата за множествено число и членуваните форми следват нормите на езика приемник: *две мартинита, мартинито, мартинитата*.

Методът Монтесори, Монтесори училище, монтесори играчки, монтесори материали, Монтесори къща, Монтесори детска градина, Монтесори паралелка, Монтесори среда – всички тези изрази са мотивирани от фамилното име на Мария Монтесори (Maria Montessori), италиански лекар и педагог, създала популярната методика за ранно развитие на децата, която е придобила широка известност в България през последните две десетилетия. В италианските речници е регистрирано и съществителното и прилагателно име *montessoriano*, а българският е създал нарицателното съществително *монтесорче*²¹ със значение ‘дете, обучавано по метода Монтесори’ и прилагателното *монтесорски*²².

На името на друг персонаж от Комедия дел Арте дължим лексемата *панталони/панталон*. От венецианската маска Панталоне (Pantalone) през френски *pantalon* думата е навлязла в българския речников фонд, за да назове ‘горна мъжка дреха (сега носена и от жени), която се обува и покрива краката и част от тялото до кръста’ (РБЕ). Цитирана е в БЕР и в двата български речника с производни от собствени имена (Влахов 1995: 193, Парашкевов 2011: 275). Според Il Nuovo De Mauro в италианския собственото име е създало деантропонима през 1809 г., като отново облеклото на героя, а не неговите личностни характеристики, е решаващо – неговият костюм се състои от тесен червен панталон (но в случая не цветът е релевантен, както при образа на Арлекино). В езика източник лексемата става синоним на по-старата *calzoni* (от края на XV в.), мотивирала много фразеологизми, в българския заменя ‘гащи’, която всъщност е елемент в устойчивите изрази в езика ни. Въпреки високата честота на употреба връзката ѝ с името на персонажа Панталоне не е явна и ясна.

Отново фикционален образ – Папарацо (Paparazzo), герой от филма на Ф. Фелини „Сладък живот“, е мотивирал появата на лексемата *папарак/папараци* (неологизъм и в италианския език) със значението ‘търсещ сензации журналист’. Формата за мн. число *paparazzi* бързо се разпространява в останалите европейски езици, съответно и в българския. В българските речници е регистрирана както с формата за мн. ч. *папараци*, така и като *папарак* (Топалова 2016). И в двата езика лексемата е активирала процеси на словообразуване: в италианските лексикографски източници откриваме *paparazzato* ‘заснет от папараци’ и *paparazzopoli* ‘скандал, провокиран от дейността на папараци’; българските източници не заемат тези деривати, но включват новообразуваното прилагателно *папарашки* (РБЕ), формата за ж.р. *папарачка* и експресивното съществително *папаращина*.

С името Паскуино (Pasquino), с което градският фолклор в Рим е избрал да назове торс на открита през XV в. антична статуя, подписват епиграми анонимни творци от XV – XVI в. Лексемата е регистрирана в РБЕ, цитирана е и в двата речника на производни от собствени имена, като най-вероятно заради посредничеството на руския или немския език (Парашкевов 2011: 277) се е адаптирала като *пасквил* – ‘кратко сатирично произведение в стихове или проза с остри, груби нападки’, или придобила известност и с преносното си значение ‘груба клеветническа нападка в печата’ (РБЕ). Речниците на Парашкевов и Влахов отбелязват и деривата *пасквилант* ‘автор на пасквили’ или прен. ‘клеветник, лъжец’. В езика източник е по-разпространена производната лексема *pasquinata*, а значението ѝ днес съвпада с ‘хаплива политическа сатира или епиграма’.

Пинокио (Pinocchio), герой на едноименната детска книга на Карло Колоди, в италианския и в българския е станал нарицателно за ‘патологичен лъжец’. В езика източник новообразуваното деантропонимно съществително и образуваното от него относително прилагателно *pinocchiésco* са цитирани в лексикографските източници, в езика приемник се среща в устната реч, в медиите

²¹ В. „Марица“, 3.07.2023 г.: <https://www.marica.bg/plovdiv/gradat/deca-za-chudo-i-prikaz-otglejdat-v-malkiqt-princ>; Сайт на НУ „Софроний Врачански“ <https://www.sofronii-vr.com/news/16770017865221/100-dni-v-uchilishte> <[30.11.2025]

²² Сайт на СУ „Никола Войводов“: <https://su-nikola-voivodov.org/galeria/montesorski-klas.html> <[30.11.2025]

и форумите²³: във вариант *ала пинокио*, както и в изразите *синдром*, „*Пинокио*“, *ефектът на Пинокио*, *парадокс на Пинокио*²⁴, за да опише ‘неискрен партньор във връзка, политик, колега’.

Името *Ромео*, най-често в комбинация с *Жулиета* (Romeo e Giulietta), едни от най-познатите литературни персонажи, в езика на медиите или във всекидневната реч са се наложили като синоним за ‘истинска любов’ или за ‘трагична, невъзможна любов’²⁵. Създаден е и изразът *ала Ромео и Жулиета*²⁶ и връзката между собствените имена и нарицателните е прозрачна и логична за масовия комуникант. Тук в защита на „италианския“ им произход се налага уточнението, че те са герои най-напред на легенда, разказана сетне като новела от М. Бандело, вдъхновила накрая и Шекспир.

Вероятно най-прозрачна е връзката на деантропонимното съществително и мотивиращата основа при световноизвестната автомобилна марка „Ферари“, носеща името на създателя си Енцо Ферари (Enzo Ferrari). В българския *едно ферари* съвпада с обичайно назоваване с марката на конкретен автомобил като съществително нарицателно. Формата за мн. ч. *няколко ферарита* следва граматичните правила на езика приемник, както всъщност и определянето на рода и членуването. Това правило засяга и останалите автомобилни марки, без значение дали наименованието идва от лично име, или не: *едно ламборгини*, *една ланчия*, *една алфа ромео* (или техни модели *една тестароса*, *една жулиета*, *едно пунто*) и др. В други случаи „Ферари“ се използва, за да назове отбора (или *скудерията*, още един италианизъм от последните десетилетия), който участва в Световния шампионат на Формула 1. Езикът ни е заел и неологизма *ферарист*²⁷ от ит. *ferrarista* – ‘почитател или притежател на автомобил *Ферари*’ или ‘привърженика на отбора/пилота на *Ферари*’ (Il Nuovo De Mauro).

По името на Св. Франциск Асизски (San Francesco d'Assisi), светец – покровител на Италия и създател на Ордена на миноритите, в българския са навлезли съществителното *францисканец* ‘последовател на Францисканския орден’ и прилагателното *францискански* ‘отнасящ се до Св. Франциск или до ордена’, които в италианския съответстват на формата *francescano*, имаща функцията и на съществително, и на прилагателно. Езикът приемник е наложил своите правилата за словообразуване с подходящи за целта суфикси.

Според направеното в началото уточнение проучването не претендира за изчерпателност, а и както твърди Парашкевов в предговора към Речника на производни от собствени имена, „идентифицирането на ономотонимите в цялото им разнообразие и подборът при тяхното разискване и публикуване при всички случаи си остават субективни“ (Парашкевов 2011: 7).

Приведените примери могат да бъдат групирани по няколко критерия. Ако анализираме начина, по който се образуват, най-общо съществителните собствени преминават в нарицателни директно (*берета*, *карпачо*, *ферари*) или след като са приложени словообразователни средства – чрез афиксация, обичайно с помощта на често употребяваните чужди или типични български суфикси (*берлускон-ист*, *макиавел-изъм*, *папара-щина*, *монтесор-ски*). От гледна точка на заемането разполагаме с деантропонимна лексика, развила мотивирани от собствено име неологизми още в езика източник (*арлекиниада*, *берлусконизация*, *ферарист*), но и такава, която е възникнала в българския и няма еквивалент в италианския (*алापiola*, *гарибалдейка*, *монтесорче*). Част от неологизмите са регистрирани в лексикографските източници (*гарибадейка*, *кампари*, *панталон*), но това не им гарантира широка употреба, какъвто е случаят с *гарибалдейка* – дума, цитирана и

²³ Форум за градския транспорт – София, постове от 8.02.2025 г.: <https://forum.gtsofia.info/index.php?topic=333.1620>; Финансов сайт Профит, 11.04.2008 г.: <https://profit.bg/article/2024012317285446112> <[30.11.2025]

²⁴ В. „Лечител“, 31.12.2015 г.: <https://www.lechitel.bg/newspaper.php?s=5&b=520> <[30.11.2025]

²⁵ Сайт на БНТ Новини, 15.05.2016 г.: <https://bntnews.bg/romeo-i-zhulieta-ot-afghanistan-7087tag.html>; Дарик Радио, 18.06.2009 г.: <https://dariknews.bg/regioni/vraca/romeo-i-zhulieta-v-nashi-dni-367142>; Е-медия Виа Понтика, 25.06.2013 г.: <https://www.viapontika.com/index.php?page=article&article=742> <[30.11.2025]

²⁶ В. „168 часа“, 28.10.2024 г.: <https://www.168chasa.bg/article/7524432> <[30.11.2025]

²⁷ Сп. „Аутобилд – България“: <https://autobild.bg/ferrari-458-speciale-%D1%81-%D1%80%D1%8A%D1%87%D0%BD%D0%B8-%D1%81%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8/> <[30.11.2025]

в четирите консултирани речника, която днес може да се срещне вероятно само в художествено произведение. Много по-голям е броят на оказионализмите (*берлусконизиран*, *леонардовски*, *ромео*, както и продукти на известни модни дизайнери *версаче*, *армани*, *прада* и др.), породени от динамиката в обществения живот и комуникативните нагласи и намерения в даден период или, както отбелязва Благоева в едно от своите проучвания на това явление, „в повечето случаи деантропонимните образувания се оказват думи еднокорени“ (Благоева 2007). Но всъщност като част от устната реч и езика на медиите често са по-познати на масовия комуникант с по-прозрачната си връзка със знакови фигури. От примерите е видно освен това, че в онлайн пространството понякога се изписват с главна буква, въпреки че са употребени като нарицателно име.

Що се отнася до лицата, мотивирали образуването на нова лексика, обичайно това са личности, които са оставили специфичен отпечатък върху най-разнообразни сфери на живота – „преди всичко политически дейатели, популярни личности и литературни герои“ (Бонджолова 2002). В някои случаи мотивиращият елемент е лично име (*леонардо*, *маргерита*, *ромео*), но по-често е фамилно име (*волт*, *казанова*, *Монтесори* и всички случаи, в които търговската марка на продукт носи името на производителя и оттам се пренася върху самия продукт – *кампар*, *мазерати*, *ферари* и др.). Един бърз преглед на примерите сочи, че разглежданото явление обичайно засяга имена на мъже, изключение правят Маргерита, Мария Монтесори и Жулиета. Сред приведените примери преобладават имената на действително съществували личности, но свой достоен принос имат и фикционалните образи – персонажите на Комедия дел арте, литературата, киното.

Най-често собствените имена дават ново нарицателно съществително, за да назове лица, които притежават същите характеристики, независимо дали са физически, морални или поведенчески (*казанова*, *леонардо*, *макиавели*). Сред примерите има откриватели, творци или личности с определени черти, само в случаите с *маргерита* и *карпачо* мотивиращата основа е име на личност, в чест на която е създаден деантропоним. Чрез прилагането на словообразователни средства наред с нови съществителни имена се образуват и относителни прилагателни, понякога няколко в зависимост от суфиксите (*волтов*, *волтаичен*, *карданен*, *папарашки*, *францискански*), изключително рядко глаголи (в случая нелична глаголна форма *берлусконизиран*). Някои имена се сдобиват с много деривати, най-продуктивно се оказва това на Берлускони – както в италианския, така и в българския, като те са и най-силно експресивно маркирани.

Ако разгледаме заетите от италиански език съществителни нарицателни, образувани от съществителни собствени имена, от гледна точка на сферите, в които са се настанили и са предизвикали словообразователни процеси, сред тях откриваме специализирана лексика (*волт*, *кардан* и деривати), лексика от политиката и философията (*берлусконизъм*, *макиавелизъм*, *гарибадеец*), от изкуството и литературата (*леонардовски*, *пасквил*), думи от ежедневието и езика на медиите, които се характеризират с подчертана експресивност, но не са малко и примерите от сферата на дизайна, храните и напитките (*карпачо*, *маргерита*, *ферари*). Този подновен фокус върху италианския език и култура се дължи на престижа на секторите, свързани с италианското творчество, мода, гастрономия. Следователно етикетът „Made in Italy“ допринася за по-широкото популяризиране на Италия и по-специално на нейния език и култура и чрез деантропонимната лексика.

Образуването на нова лексика от собствени имена е интересно явление, което представя по уникален начин процеси, отразяващи както важни научни, културни, просветни постижения, така и актуални нагласи в обществото, подвластни на силното положително или отрицателно присъствие на дадена личност в конкретен етап от развитието на една езикова общност дотолкова, че мотивираните от името ѝ неологизми да проникнат в международната лексика. Този вид съществителни сравнително рядко стигат до описване в лексикографски източници, но носят на езика характерна образност и оценъчност.

БИБЛИОГРАФИЯ

Аврамова 2012: Аврамова, Цв. Нови деантропонимни съществителни в българския и чешкия. – В: *Българската бохемистика днес*. София: Парадигма. // **Avramova 2012:** Avramova, Tsv. Novi deantroponimni sashtestvitelni v balgarskiya i cheshkiya. – In: *Balgarskata bohemistika dnes*. Sofiya: Paradigma.

- БЕР:** *Български етимологичен речник* София: Изд. на БАН. // **BER:** *Balgarski etimologichen rechnik* Sofiya: Izd. na BAN: <<https://ibl.bas.bg/ber/>> [30.11.2025]
- Благоева 2007:** Благоева, Д. Деантропонимни съществителни в най-новата българската лексика. – В: *Научни приноси в памет на професор Константин Попов. Материали от Научната конференция „100 години от рождението на проф. К. Попов“, София, 29–30 ноември 2007 г.* Велико Търново: ИК „Знак’94“. // **Blagoeva 2007:** Blagoeva, D. Deantroponimni sashtestvitelni v nay-novata balgarskata leksika. – In: *Nauchni prinosi v pamet na profesor Konstantin Popov. Materiali ot Nauchnata konferentsiya „100 godini ot rozhdenieto na prof. K. Popov“, Sofiya, 29–30 noemvri 2007 g.* Veliko Tarnovo: IK „Znak’94“.
- Благоева 2023:** Благоева, Д. Нови деантропонимни съществителни в българския медиен дискурс. – В: *Новоречје*, бр. 8. // **Blagoeva 2023:** Blagoeva, D. Novi deantroponimni sashtestvitelni v balgarskiya medien diskurs. – In: *Novorechje*, br. 8.
- Бонджолова 2001:** Бонджолова, В. Оказионализми от собствени имена. – В: *Състояние и проблеми на българската ономастика*. Т. 6. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“. // **Bondzholova 2001:** Bondzholova, V. Okazionalizmi ot sobstveni imena. – In: *Sastoyanie i problemi na balgarskata onomastika*. Т. 6. Veliko Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“
- Влахов 1996:** Влахов, С. *Енциклопедичен речник от Авгий до Яфет. Български изказни средства от чужди собствени имена*, София: „Петър Берон“. // **Vlahov 1996:** Vlahov, S. *Entsiklopedichen rechnik ot Avgiy do Yafet. Balgarski izkazni sredstva ot chuzhdi sobstveni imena*, Sofiya: „Petar Beron“.
- Парашкевов 2011:** Парашкевов, Б. *Отименна лексика в словника на българския език. Енциклопедичен речник на производни от собствени имена*, София: „Изток-Запад“. // **Parashkevov 2011:** Parashkevov, B. *Otimenna leksika v slovnika na balgarskiya ezik. Entsiklopedichen rechnik na proizvodni ot sobstveni imena*, Sofiya: „Iztok-Zapad“.
- РБЕ:** *Речник на българския език*. София: Изд. на БАН. // **RBE:** *Rechnik na balgarskiya ezik*. Sofia: Izd. na BAN: <<http://ibl.bas.bg/rbe/>> [30.11.2025]
- Топалова 2016:** Топалова, Т. За някои нови италиански заемки в българския език. – В: *Език, култура и лингводидактика*, В. Търново, „Ивис“. // **Topalova 2016:** Topalova, T. Za nyakoi novi italianski zaemki v balgarskiya ezik. – In: *Ezik, kultura i lingvodidaktika*, V. Tarnovo, „Ivis“.
- Трифенова 2013:** Трифенова, Й., Депроприални апелативи неологизми в съвременния български и чешки език – теоретични и лексикографски проблеми. – В: *Проблеми на неологията в славянските езици*. София: АИ „Проф. Марин Дринов“. // **Trifonova 2013:** Trifonova, Y., Deproprialni apelativi neologizmi v savremenniya balgarski i cheshki ezik – teoretichni i leksikografski problemi. – In: *Problemi na neologiyata v slavyanskite ezitsi*. Sofiya: AI „Prof. Marin Drinov“.
- De Mauro 2014:** De Mauro, T. Il Nuovo De Mauro In: *Internazionale.it*: <<https://dizionario.internazionale.it/>> [30.11.2025]
- Treccani.it.** Vocabolario online. Istituto dell’Enciclopedia Italiana: <<https://www.treccani.it/vocabolario/>> [30.11.2025]

СЪКРАЩЕНИЯ

ит. – италиански

фр. – френски